

HET VAN OECKELEN ORGEL IN DE KERK VAN HAVELTE

VOORWOORD

Het is een lange weg geweest: 8 jaar heeft de restauratie van het orgel geduurd. Helaas zal niet iedereen, die aan het begin van die weg heeft gestaan, ook de feestelijke overdracht op 20 november 1992 kunnen meemaken.

Wij allen zijn extra trots op dit orgel, omdat dit het eerste orgel is, dat Petrus van Oeckelen onder eigen naam uitgebracht heeft. Het is géén probeersel geworden van een aankomend orgelbouwer, die nog veel moest leren.

De Van Oeckelen-kwalificatie van 'originaliteit en vakmanschap' geldt ook reeds voor dit orgel.

Meerdere Van Oeckelen-creaties zijn in onze contreiën aan te treffen: Smilde (1841), Ruinerwold, Diever en Nijeveen.

Oorspronkelijk werd ons orgel gebouwd voor de Abdijkerk in Assen, verhuisde in 1848 naar de nieuwgebouwde Josefkerk, ook in Assen en werd in 1896 voor duizend gulden aangekocht door de Hervormde Gemeente in Havelte. Bijna 100 jaar is onze kerk in het bezit van dit derde-handsje!

Van de nauwgezetheid, het vakmanschap en de toewijding der restaruateurs heeft de Kerkvoogdij zich kunnen overtuigen tijdens een aantal bezoeken aan de werkplaats van de Firma Mense Ruiters, laatstelijk op 21 februari 1992. Zelfs de panelen van de zij- en achterwanden van de orgelkas werden vakkundig in de oorspronkelijke staat teruggedbracht: de door houtworm zwaar aangetaste triplexplaten werden door echt grenen vervangen.

Jarenlang is de Orgelcommissie bezig geweest om het geld voor deze restauratie bijeen te brengen. De kerstconcerten en bloemenacties liggen nog vers in het geheugen.

De restauratie zou f 200.000 gaan kosten en de Hervormde Gemeente moest hiervan 20% zelf betalen.

Bij het begin van de laatste restauratie-fase kwam het schilderwerk te sprake. De kosten hiervan werden geschat op minimaal f 30.000 en kwamen niet voor subsidies in aanmerking. Rekening houdend met de kosten van vóórfinanciering van de totale restauratie moest de Kerkvoogdij constateren, dat voor uitbesteding van dit werk, de financiële middelen ontoereikend waren. Besloten is toen, om het schilderwerk in eigen beheer – met vrijwilligers – uit te voeren.

Bij de aanbesteding van het nieuwe dienstgebouw werd de bouwcommissie door de aannemer het plaatsen en het gebruik van een steiger in de kerk aangeboden.

Op deze wijze konden aanzienlijke kosten worden bespaard. Begin juni, na Pinksteren, zijn de werkzaamheden gestart: het binnenwerk werd met plastic afgedekt en het stof van tientallen jaren opgezogen. Vanonder het stof kwamen op het plankier van de middentoren de met potlood geschreven namen tevoorschijn van:

Jan van Goor, 4-3-25, Ruinerwold, geboren 1906;

Jan Weenink, Havelte (Jan van Geert);

Sietse Bakker, Meppel; E. Kinds, Wapserveen, 1925;

en H. de Vries, Steenwijk.

Van E. Kinds is bekend, dat hij schilder is geweest en Jan Weenink was timmerman; bij de kerkrestauratie in de twintiger jaren zal deze ploeg het orgel onder handen genomen hebben. De schilders hebben toen de groene en grijsbruine kleuren aangebracht, terwijl de timmerlieden denkkelijk de triplexplaten in de kasombouw plaatsten.

Bij de anti-houtwormbehandeling kwam nog een naam tevoorschijn, keurig wit geschilderd: F. Poppema, 1852. Hij is vermoedelijk de schilder geweest in de periode, dat het orgel in de Jozef-kerk stond.

Voor de kleurkeuze zou het advies van Monumentenzorg gevolgd worden: ivoorwit. Evenwel, tijdens het schuren bleek de oorspronkelijke kleur veel lichter, zodat gekozen werd voor een combinatie van ivoor en lelieblank, die in de plaats kwamen van respectievelijk grijsbruin en hardgroen.

Tevens bracht het schuurwerk alle verguldsel van voorheen aan het licht, zowel op de ornamenten als wel op vele horizontale lijstjes. In plaats van het zwart der pilaren en draagbalken viel de keus op een donkere bordeaux-kleur. Teneinde het nu licht getinte orgel beter te doen uitkomen tegen de achterwand, is deze geschilderd met een zachtgroene muurverf. Om de eenheid van de achterwand te accentueren werd deze kleur ook onder de orgelgalerij doorgezet.

Na ruim twee maanden was het schilderwerk voltooid.

De eensgezindheid en hechte samenwerking van de drie vrijwilligers mag in dit verband niet onvermeld blijven.

Kortom, een belangrijke periode in het orgelbestaan is hiermee afgesloten. De Kerkvoogdij wil bij dezen allen die een steentje, of zelfs een grote steen hebben bijgedragen, in welke vorm ook, hartelijk danken voor hun inzet:

HET IS AF !!

de kerkvoogdij
havelte, november 1992

De restauratie van het orgel in de Ned. Herv. Kerk te Havelte.

Het orgel werd in 1819 volgens diverse historische bronnen nieuw vervaardigd door Petrus van Oeckelen (1792-1878) te Groningen voor de voormalige Abdij Kerk aan de Brink te Assen. Het orgel had een klavier en een aangehangen pedaal. In 1848 werd het orgel overgebracht naar de nieuwgebouwde Jozefkerk. In 1855 werd het, wederom door Petrus van Oeckelen, vergroot met een tweede manuaal. In 1896 werd het instrument door de orgelmakerij L. v. Dam en Zonen overgebracht naar de Nederlandse Hervormde Kerk te Havelte. De fa. van Dam had kort tevoren een geheel nieuw, groter en voor die tijd moderner orgel in de Jozefkerk te Assen geplaatst.

In het kader van de kerkrestauratie in de twintiger jaren werden werkzaamheden aan het orgel uitgevoerd door een onbekende orgelmaker. De aard en omvang van deze werkzaamheden zijn vanwege het ontbreken van archivalia evenmin bekend. In 1941 werd het orgel gerestaureerd en gewijzigd door Mense Ruiters te Groningen onder advies van Mr. A. Bouman.

Door de slechter wordende toestand van het orgel kwam in de zeventiger jaren de noodzaak van restauratie opnieuw aan de orde. Noodgedwongen moest deze restauratie in drie fasen worden uitgevoerd. In 1984 vond een technisch herstel van de windlade van het hoofdwerk plaats. In 1989 volgde een restauratie van het pijpwerk van het hoofdwerk en van mechanieken en klaviatuur en in 1992 van lade en pijpwerk van het bovenwerk en van de orgelkas.

Het uitgangspunt van het gehele project was een zo veel als mogelijke herstelling van de toestand van 1855. Op een enkel punt na kon dat betreffende de dispositie worden gerealiseerd. Latere wijzigingen van kas en windvoorziening konden echter niet ongedaan gemaakt worden.

De restauratie van het orgel in de Ned. Herv. Kerk te Havelte.

Het orgel werd in 1819 volgens diverse historische bronnen nieuw vervaardigd door Petrus van Oeckelen (1792-1878) te Groningen voor de voormalige Abdij Kerk aan de Brink te Assen. Het orgel had een klavier en een aangehangen pedaal. In 1848 werd het orgel overgebracht naar de nieuwgebouwde Jozefkerk. In 1855 werd het, wederom door Petrus van Oeckelen, vergroot met een tweede manuaal. In 1896 werd het instrument door de orgelmakerij L. v. Dam en Zonen overgebracht naar de Nederlandse Hervormde Kerk te Havelte. De fa. van Dam had kort tevoren een geheel nieuw, groter en voor die tijd moderner orgel in de Jozefkerk te Assen geplaatst.

In het kader van de kerkrestauratie in de twintiger jaren werden werkzaamheden aan het orgel uitgevoerd door een onbekende orgelmaker. De aard en omvang van deze werkzaamheden zijn vanwege het ontbreken van archivalia evenmin bekend. In 1941 werd het orgel gerestaureerd en gewijzigd door Mense Ruiters te Groningen onder advies van Mr. A. Bouman.

Door de slechter wordende toestand van het orgel kwam in de zeventiger jaren de noodzaak van restauratie opnieuw aan de orde. Noodgedwongen moest deze restauratie in drie fasen worden uitgevoerd. In 1984 vond een technisch herstel van de windlade van het hoofdwerk plaats. In 1989 volgde een restauratie van het pijpwerk van het hoofdwerk en van mechanieken en klaviatuur en in 1992 van lade en pijpwerk van het bovenwerk en van de orgelkas.

Het uitgangspunt van het gehele project was een zo veel als mogelijke herstelling van de toestand van 1855. Op een enkel punt na kon dat betreffende de dispositie worden gerealiseerd. Latere wijzigingen van kas en windvoorziening konden echter niet ongedaan gemaakt worden.

Al voor de restauratie was duidelijk dat het instrument in 1819 niet geheel nieuw kan zijn geweest. Diepgaand onderzoek van het pijpwerk tijdens de uitvoering van de tweede en derde restauratiefase bracht aan het licht dat veel materiaal vervaardigd werd door de groninger orgelmaker H.H. Freytag (1759-1811). Ook een groot deel van de frontzijde van de huidige kas is waarschijnlijk van zijn hand.

Na het overlijden van H.H. Freytag voltooide de orgelmaker J.W. Timpe (1770-1837) enkele projecten voor de weduwe Freytag. Timpe verwierf orgelonderdelen uit de nalatenschap van Freytag. Het is zeer waarschijnlijk dat Timpe in 1819 niet in staat tot werken was en dat Petrus van Oeckelen in dat jaar onder eigen naam opereerde. Pas in 1837 vervolgde Van Oeckelen zijn activiteiten als zelfstandig orgelmaker.

Aart van Beek

De dispositie luidt als volgt:

Hoofdwerk:

Praestant	8'	C-f1 in front, C-F 1896, overige 1819
Bourdon	16'	C-cs hout, overige metaal, 1819 en 1855
Salicionaal	8'	C-E, Fs-H eiken, 1819, F in front 1896, rest 1855
Holpijp	8'	C-H eiken, rest metaal, 1819
Quint	3'	pijpwerk 1819 in 1855 omgewerkt
Octaaf	4'	1819
Fluit	4'	1819, waarschijnlijk 1855 aangepast
Octaaf	2'	1819
Praestant	16'	discant, 1855 uit divers materiaal samengesteld
Mixtuur	III-IV	C-b 1819, h-f3 1989
Trompet	8'	metalen koppen en stevels, C-H cil. bekers, 1855

Bovenwerk:

Holpijp	8'	C-H gec. met Holfluit, rest 1992
Holfluit	8'	C-H eiken, c-h metaalgedekt, discant open 1855
Viola di Gamba	8'	C-E uit Holfluit, 1819 en 1855
Nachthoorn	4'	1855
Fluit	4'	1855, uit materiaal 1819 en 1855
Fluit	2'	1855, uit materiaal 1819 en 1855
Dulciaan	8'	geh., Eiken koppen en stevels met mahonie fineer, 1855

Afsluiter manuaal – Afsluiter bovenwerk – Gehalveerde
manuaalkoppen – Pedaal aangehangen C-a-Manuaal-
omvang C-f3

Samenstelling Mixtuur:

C	2'	+ 1 1/3'	+ 1'
c1	2'	+ 1 1/3'	+ 1' + 2/3'
c2	2'	+ 1 1/3'	+ 1' + 1'
g2	2'	+ 1 1/3'	+ 1 1/3' + 1'
c3	4'	+ 3'	+ 2' + 1 1/3'

De restauratie van het orgel is uitgevoerd door:
orgelmakerij Gebr. Van Vulpen te Utrecht – windlade
hoofdwerk 1984.

Mense Ruiters orgelmakers b.v. te Zuidwolde (Gr.) – overig
technisch en artistiek herstel 1989/1992.

Adviseurs:

Onno B. Wiersma, rijksadviseur voor orgels

Aart van Beek, gecommiteerde van de Orgelcommis-
sie der Ned. Herv. Kerk

Rudi van Straten, medewerking onderzoek en opstellen
restauratierapport in 1984.